

տեսակները զանց առնելով՝ մեր սինդեման կը ծառայեն: Ատենցիկ զատ 8 տեսակը՝ մոմ կու տայ, 76ը՝ ներկ, 16ն՝ աղ, 40ն՝ իբր ճարակ տնտեսոյ կը գործածեն, եւ 200ն արուեստական վաճաճանս ներու կը ծառայէ: Թուաշուր տնկոյ թիւն իբր 350 է, որմէ 66ը թմրեցողիչ է:

Միմամարտառի ինն:

Տէրութեանց մէջ միայն Անդրեան մնամարտութեան մէջ սպաննողի՝ իբրեւ մարգասպան, եւ վերաւորոյն իբրեւ մեռցնելու ուղղ կը դատէ: Անդրեան շատ ծիծաղելի բան կը համարէ՝ որ մէկը նախատինք կրելէն ետեւ նախատինք կարելիութիւն տայ փորը սուր միակու: Ստորին կարգի Անդրեանքն իւր նախատինք բռնցիկ հարուստ կը կու տայ, որուն մէջ քաշ են անդրեանցիք. իսկ միւրեւայ անդրեանքն գաւառափետ կ'ընեն գնախաւառայն եւ տուգանք վճարել կու տայ: Անդրեան անդրեանագործը մ'իւր արուեստակցին 150,000 ֆրանք վճարելու դատապարտեցաւ, վասն զի իրենք մէջ բաժն էր՝ թէ անկիւն իւր անուամբն հանած արձանաց հենդիակը չէ: Ուրիշ տեղեւոյց անուանի մնամարտիկներն Անդրեան րլային՝ դատատանի վերին ստոնին առջեւ խեղճ ոճրագործ դիւցադրոյ կը հանդիսանային:

Չուաքմայի է լսել հետեւեալ մնամարտութիւնը: Տէր, կը գրէ դերմանացի լրագրագետ մը Բէթերպուրիկ լրագրի մը զարժանցին. դերմանացի կանանց վրայ դրած ձեր յօդուածն անմօթ է. կը ցաւիմ որ մէջերին եղած հեռաւորութիւնը կ'որգելու զիւն երեսն աստիակ որ զարնելու, անոր համար կը խնդրեմ որ բարեհաճիք դիտաւորուի թիւնս իբրեւ արդեամբք ի գործ դրած եւ գնեղ ըստ արժանոյն տպուկեալ նկատելու. ձեր նուաստ ծառայէն . . . — Ասոր պատահան եկաւ Բէթերպուրիկն անմիջապէս. Տէր, այն վայրկեանն որ դուք ինծի աստիակ զարկի, բարեբախտ խոր Տուրք մը միտքս ինկաւ, որ գրադանս ատճանախս հանելով ձեր գանկը շախխախեմ. անոր համար կը խնդրեմ բարեհաճեցէք դուք գնեղ ըստ արժանոյն սպաննուած ու թաղուած համարելու: Նուաստ ծառայ . . . :

Թրդոյ գործածող իննը:

Աշխարհիս վրայ իբր 3960 թղդոյ գործատուն կայ, որոնց մէջ 80,000 արք եւ 150,000 կանայք կը զբաղին: Թղդոյ պէտք եղած կտուտեղինաց վրայ կ'աշխատին 100,000 հարկ: Ամէն տարի բրիթ 1800 միլիոն ֆունտ թուղթ կը պատրաստուի: Կիւր տպագրութեան, վեցերորդ մաս մը բրիւն եւ մնացածն պատուանելու կը գործածուի: Եթէ ուղղի ազգի մը քաղաքակրթութեան աստիճանը թղդոյ գործածութեանն չափեմ, պէտք է Հիւսիսային Ամերիկացիներն առաջին քաղաքակրթութեալ ազգն համարել: Ասան զի Միլայեւոյ Նահանգաց մէջ տարին իւրաքանչիւր որ իւր 17 ֆունտ թղդ կը գործածէ: Եւսքը կու գան Անգլիացիք. իւրաքանչիւր Անգլիացույ կու զայ 11 1/2 ֆունտ, Գերմանացույ 8, Գաղղիացույ 7, Իտալացույ 3 1/2, Սպանիացույ 1 1/2, Ռուսի 1 ֆունտ, եւ այսպէս կարգաւ:

ՓՅՈՒՆԻՐԸ ՏԵՍՈՒՆԵՐԸ

Նախնննաց Թուրք քաղաքական տեսութեան մէջ Պուլկարիոյ խնդին իբրեւ ամենակարեւոր համարելով մանրամասն ծնողներ: Նոր տարուքն վեր էական փոփոխութիւն չտեսնուեցաւ ծնողներ մէջ, եւ իրենք եւս որոշել արդեւոր եւ չունեցան, մասնաւոր թէ մի եւ նոյն տարտառով փրակի մէջ են: Մական նոր տարիս ընդամուր քաղաքականութեան վրայ ազդեցութիւն ըրած կ'ընեալ: Թէ եւ ամենայն քաղաքագետ եւ Արտաքին գործոց պաշտօնակց անդադար կը յնդիւնն խաղաղութեան քաղոք շնչեմը, եւ իրենց կարելի ազդեցութիւնն յայն ի գործ կը դնեն, հանդիմ աշուտ վերջն նեղագրական լոնտոն ամբազի նպատաւոր չեն ճորւար խաղաղութեան. մասնաւոր թէ պատերազմի եղիւղ կը պատմանան:

Պուլկարիոյ առժամանակեալ կառավարութիւնն շրջի պատմականորութիւն տարած էր Մեծ տրուութեանց մայրաքաղաքները: Պատգամաւորութիւնն թէ Վիեննա, թէ Պերլին, թէ Լոնտոն, թէ Բարիս, եւ ձեռք մեծ համակարգական եւ քաղաքականական ընդունելութիւն գտաւ: Պաշտօնեցի եւ քաղաքագիտաց տուած պատասխանն եւ խորհուրդն անոսասարակ նշուեալն էր. — Ամէն Մեծ տրութեանց քաղաքի է ձեր խնդրին խաղաղական լուծումը, մեր միակ միջոց է ձեր խնդն այս է: Մերք Պուլկարի քաղաքն որոշմաց վրայ հաստատուն կը կննար, եւ այսու յուսանք թէ ինքզին յաշու եւք կը տրուի. քայց յանձն ձեր պատրեք պիտի ըլլայ խոնձմական եւ զգուշաւոր դիրք որ ընծի եւ ոգի միջադանութեան ու հաշտութեան ցուցնել: — Նոյն թորիս օրինակ կննար զնեւ Ռուսիան Դոմինի՝ իտալիոյ Մոնաքոյն գործող Պաշտօնէին, Պուլկարիոյ շրջի պատգամաւորաց տուած պատասխանը, որ քովմագուլութիւն կննայ համարուի ուղեղներուն ըստին: Չոր Մոնիս վերադարձին. կննք Պաշտօնեցի, Պուլկարիոյ կառավարութիւնը պէտք է իսկոյն վերջական որոշում մ'ընել: Էյս կրկնոց մէջն մէկը պիտի ընտրէ: Կամ այժմեան ամառամանկեալ վիճակն յառաջ պիտի վարէ, որ զԵրրուպա անկուլութեամբ եւ տնտեսութեամբ կը լուս, եւ Մեծ տրութիւննց Պուլկարիոյ չես ունեցնոք քարկամական լուս յարաբերութեանց կննայ վնասել ու ձեր երկինն որոշել պայտիներն կողիացեալ թողու, կամ Ռուսիոյ չես պիտի հաշտուիք եւ միարմանք, որ անկարելի է Պերլինն դաշանց որոշմանց եւ Կ.Պոլսի Առժամագրոյ մտադիր նշանաւորութեամբ: Այսու հանգիծ կը ծանուցանէ թէ իտալիս Պուլկարիոյ խորհուրդ տալ չ'ուզեք, վասն զի չ'ուզեք երեսույթ տալ միջամտութեան Պուլկարիոյ տերինն գործող, որ Պուլկարիոյ եւելթ կը վերաբերին. ինչպէս յանն իրենց անկ է որոշել, թէ ինչ կննքով եւ ինչ կննքոյնով է զլուսն հանելու են երկրին կարգաւորութիւնը:

Պուլկարիոյ ապագայ իշխանին նկատմամբ որոշմունք չեկաւ: Պուլկարի Միլիոնիոյ իշխանին նկատմամբ՝ զանէ միջոցն ցայտմ, մեծ ընդգիւրմութիւն կը յուրացանին. իսկ Ռուսիոյ կառավարութիւնն ըստ ըստորոք միջոց կը անդէ նոյն իշխանին ընտրութեան վրայ, եւ միջոց կը հաւանի միւս տրութեանց տառաշարածին՝ եթէ իւր պատմանքն ինչ ինչ պայմաններն ընդունուի: Օսմանեան պետութիւնը կը փախարի խաղաղական եւ համեղիչ միջոցներով այս անկանն վիճակն վերջ տալ, եւ կը յուսայ զայն ի գլուխ հանն մտերիս Պուլկարիոյ համադր Պուլկարիոյ պատգամաւորաց չես քանակեցով: Բաց սակէ՛ կը լսուի թէ Ռուսիոյ Մեծ դեսպանն ի Պուլկարի տառաշարած ըլլայ միւս Մեծ տրութեանց պնտպա-

նայց Պուլկարիոյ պատգամաւորաց Պուլիս գտնուելուն պատահի առիթն յողուս գործածել եւ ինչպիսիք լուծել:

Պուլկարիոյ գահուն առաջարկելոց մէջ նոր ուշուն մ'են լսելի եղաւ, այս է Լայպիշնակլիի Գլորիէիսմը: Թէ՛ւ այս լուրը նաստառութիւնս կարօտ է եւ Մի՛ծ տխուրութեանց հաւանութիւնն անշարժեալ, սակայն այս քարոզատարներն իշխանին ազգաբանոցն համարառօտի դնենը: Գլորիէ Մարքսիմիլիանովի Թումանովիքի իշխանը եւ Լայպիշնակլիի դուքսը՝ ծնակ յամբ 1852, Մարքսիմիլիանոս Լայպիշնակլիի դուքսն եւ Ռուսիոյ Մարիամ մեծ-իշխանուհին Նիկողայոս Կոյսիսի երիցագոյնս գտնոր, երրորդ որդին է: Զօր կողմնէ՛ իւր հաւն էր նա-րուէն Առաջնոյն անուանի խորթ որդին Եղիշէնոս Պո-սաննէ Իտալիոյ փոխարքայն եւ Պուլկարիոյ Մարքսիմիլի-անոս Ա. Թագաւորին փեսայն, որ զինքը նաբողէնի անկմանէն ետքն Լայպիշնակլիի դուքս անուանուծ, եւ իրեն Նիլիշէլտը իշխանութիւնն եւս սերնդոց միտղոյնա-պահի տան անգամոց սպառնիլն ետքը նոյն իսկ Պաւս-րիոյ գահուն պաշտպատութեան իրաւունքը շնորհած էր: Նոյնպիսի պատիւի նաեւ Նիկողայոս Կայսին ըրաւ իւր Լայպիշնակլիի թոռանց համար՝ անմեջ Ռուսիոյ գահուն պաշտպատութեան իրաւունք եւ Կայսիական Բարձրու-թեան տիրոջութն ու իշխան ստորոգելին, այս է իշխան Թումանովիքի, շնորհելով: Իւր շորորոց եղբայրը՝ Սարգիս դուքսը՝ 1877ին ռուսական-օսմանեան պատերազ-մին մէջ Ռուսոյիք առջին ինկած է:

Պուլկարիոյ ինդրէն աւելի նշանատու ինդիոյ մը բոլոր Եւրոպան գրաւեց նոր տարուցնէ ստե՛լ իւր եւրո-պական քաղաքականութեան վրայ ըրած ազդեցու-թեանը: Այս է Պիզմարը իշխանին Գերմանիոյ պե-տութեան խորհրդանոցին մէջ խօսած ճառերը: Յայտնի է, թէ Պիզմարը իշխանը խորհրդանոցին թոյլտու-ութիւնը իր ինդրէն պետութեան պատրաստական զօրքն ամեն տարի 16,000 քաղցմացնել, եւ այս՝ եօթնամեայ ժամանակի նամար: Առաջարկութիւնն Յաննանտորփի մը տրուեցաւ, որուն վրայ երկար խորհրդակցելէն ու քա-նակցելէն ետքը՝ այլեւայլ նոր առաջարկութիւնք եղան, ըստք եւ ոչ մէկը միծափանութիւնն ծայրիկ ունեցաւ, վասն զի ոմանք կառավարութեան Առաջարկութիւնն անփոփոխ ընդունել, ոմանք միայն եռամեայ թոյլտու-թիւնն տալ կ'ուզէին, իսկ երրորդ քաժմն մը բոլոր Առաջարկութիւնը մերծել կ'ուզէր: Երբ իրենք այսպիսի տարտամ եւ կառավարութեան համար աննպատատուր պաղաղայից մէջ էին, Պիզմարը իշխանն հարկ անշար-ժեալ նամարեցաւ խորհրդանոցը երթալ, ուր այն նշա-նաւոր ծառասացութիւններն արտասանեց, որոնցմէ այժմեան քաղաքականութեան վիճակին վրայ քաւական լուսատուր գաղափար կը ստացուի: Մինք այս խօսա-կցութեանց էական մասանց ծուծն նոյն իսկ դնենք:

Իշխանը կը խօսի Գերմանիոյ Աւստրիոյ նետ ունե-ցած սերտ քաղաքականութեան վրայ, որպիսի կ'սկզբանէ հետէ չէր եղած. նաեւ երկից կայսերութեանց քարեկա-մութեան վրայ՝ որ այսչափ տարեի կ'վնջ Եւրոպիոյ մէջ խաղաղութիւն պահել տաւա: Թէ՛ւ երբեմն երբեմն այս քաղաքականութիւնն առ ժամանակ մը թոյլցաւ, կ'ըսէ իշխանը, սակայն մեր այժմեան շարքն է նոյնք վերստին նաստատել եւ առաւել եւս ամրացնել: Մեր Ռուսիոյ նետ յարաբերութիւնը սերտ է, ուստի ո՛ր մննջ երկուք ունինք Ռուսիոյ կողմնէ՛ յարձակում կրելու կամ մեզի նակատակ քաղաքականութիւնը մը սպասելու, եւ ոչ Ռուսիան մեր կողմնէ: Մերք ինչ Պուլկարիա չըր-թանք, Ռուսիոյ նետ կռիւ չենք ունենար: Արդարեւ իսկ պատճառ չունիք Պուլկարիա երթալու: Պուլկարիոյ այնպիսի կամ այնպիսի կառավարութիւնն, ասոր կամ

անոր գահակալութիւնը մեզի պնդէս անտարբեր է, որ քաղաքական պաշտպատութեան ինդիոյ մեզի նամար պա-տերազմի նիւթ չէ: Ուստի ոչ որ կ'ըսալ զմեզ չարածել եւ որդեկ այս ինդրոյս նամար Ռուսիոյ նետ թիշամանալու: Մասնաւոր՝ ի՛նչ երկից կայսերութիւնաց այժմեան միա-դրութեան համաձայնութիւնն այնպիսի իրականու-թիւն կը ստանայ, մինչև Աւստրիոյ կամ Ռուսիոյ նետ կռուելու կապարը մեզի նամար իսկ կը փայտալ: Սակայն ինդրոյս գահակալութիւնն յայտն չէ, ու մեր եւ Աւստրիոյ կամ Ռուսիոյ մէջ խաղաղութիւն պահուի, այլ ինչպիսի Աւստրիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ խաղաղութիւն պահպանել տալու վրայ է, վասն զի ինչպէս յայտնի է, նորագոյն պատահարներն ու մասնական զգոռու-թիւնները կը պայմանային խաղաղութեան վերդուելուն, ըստք մեզի կը պատկանի երկուց գահուն մէջ իրեն նաշտարար մանել եւ գոհարութիւններն նաբիլ, ինչ-պէս մինչև նայսմ կատարեցինք, որպէս զի թէ՛ մեր անմասկան եւ թէ՛ Եւրոպիոյ խաղաղութիւնը չզգոզի:

Մեր Լական մտադրութեան կողմն է Գաղղիա: Մինք ինչպէս նաեւ Գաղղիոյ կառավարութիւնն իսկ, չանացնք եւ պիտի չանացք մեր կողմնէ՛ խաղաղու-թեան վերդուել ըլլալ: Ոայց այս խաղաղութեան չի լինար երկարատեւ ըլլալ, որովհետեւ քաղաքական պատ-մական դատ մի կայ երկուց գահունց մէջ, այս է սահ-մանաւ որոշում: Այս կէտը քորչակի Գաղղիացոց յիշա-տակին մէջ վատ կը մտայ, այսոր կամ վաղը կամ տաքը առիւն, նարկաւ միշտ ժամանակը չեմ կարող որոշել, Ներմանիոյ դէմ պատերազմի առիթ պիտի ըլլալ: Այս-րուան եւ ամոնց նախորդ պաշտօնէից խաղաղասի-րութեան վրայ ամենիւրն տարակոյս չունիմ՝ եւ չեմ ունեցած, ըստք անմանթ չեն մեզի Գաղղիոյ ներքին յա-րաբերութիւններն, ուր փոքրամասնութիւնն սոյնպիսի շէր խաղաղութ է, որուն թէ՛ ինքն Գաղղիան եւ թէ՛ տիւ-նիքը պաշտօնաւ նայած են: Այս է ահա մեր նպատակն, որուն նամար Խորհրդանոցին թոյլտուութիւն կը խն-դենք պատրաստական զօրքը քաղցմացնելու: Մինք երբեք ոչ Եւրոպիոյ, ոչ առանձինն գաւառի մը եւ ոչ մեր երկրին կառավարութեան վերդուել ըլլալ կ'ուզենք, սակայն եւ՝ այնպէս վաղ եւս միշտ կազմ եւ պատրաստ եւ շորատու հանդիմանաւ, որպէս զի յանկարծական պա-տահարաց մէջ ամբիթապարտ չպարտինք մեր թշնա-մին, որուն զօրութեան եւ արիութեան չափն անտու-նեն անմերձիկ միտրութիւն է, եւ մեր պատրաստական զօրութեամբն իսկ Եւրոպիոյ խաղաղութիւնը պահպանել տանք, որուն հետեւութիւնը դարձեալ մեր երկրին նը-պատատու է:

Պետութեան խորհրդանոցն յետ երկար քանա-կցութեանց Յունուար 14ին կառավարութեան առաջար-կութեան միայն եռամեայ շնորհուրէ 32 րուէից միծափա-նութեամբ ընդունել: Այս քաղաքական վրայ Պիզմարը իշխանը կայսերական հրամանագիր մը կը կարդայ, որուն զօրութեամբ պետութեան խորհրդանոցը կը լու-ծէ, զոր յառաջագոյն պաշտօնացած էր, եւ նոր ներտու-թիւնները փետրուար ամսոյ 21ին կը սահմանէ:

Բանի մ'ամեն վնջ Եւրոպիոյ մտադրութիւնը գրաւող եւ Գաղղիոյ մէջ հանապազգործայ խաղաղու-թեան նիւթ հողը մէկին երեւան ելալ՝ յանձին Թումանով պատերազմը պաշտօնէն, որ Արմատականաց կուսա-կցութեան անդամ է: Ինչիւ այս պաշտօնէին պատերազ-մի գուշակ ըլլալուն լրեն անտոյրը եւ երեւակայանք ըլլալին:

ՀԲՏԵՐԱՐԵԶ ԵՒ ՊԵՏԱԿԱՆԱՅԻՆ ԻՄԲԱԳԻՐ
Հ. ԹԵՐԱԿԵՆԷՆ Կ. ՊԵՐՏԻՆԷ
ՎԵՆԵՆԱ ՄԻԹԹԵՐԵՆՏ 89ԵՐԱՆՏ (W. HEINRICH)